

ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ: ΕΡΕΥΝΑ ΧΡΗΣΤΩΝ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑ

Αργυρώ Φραντζή

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Σπουδαστήριο Κλασικής Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή,
Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου, 157 84, Αθήνα. afrantzi@lib.uoa.gr*

Περίληψη: Τις τελευταίες δεκαετίες στον ακαδημαϊκό χώρο συντελούνται μεγάλες αλλαγές που μεταμορφώνουν την εκπαίδευση και τη διαδικασία της έρευνας των ανθρωπιστικών επιστημών επαναπροσδιορίζοντας το ρόλο τους στην κοινωνία της πληροφορίας. Οι ανθρωπιστικές επιστήμες επηρεάζονται από την ευρεία χρήση της τεχνολογίας με ποικίλους τρόπους, οι οποίοι πρέπει να μελετηθούν σε βάθος, έτσι ώστε οι παρεχόμενες υπηρεσίες πληροφόρησης να υποστηρίζουν ουσιαστικά τη διδασκαλία και την έρευνά τους. Οι έρευνες χρηστών της παραδοσιακής Βιβλιοθηκονομίας είναι ανάγκη να προσαρμοστούν στο νέο ψηφιακό περιβάλλον, όπου οι ρόλοι του δημιουργού και του χρήστη των πληροφοριών εναλλάσσονται και συνυπάρχουν δυναμικά.

Η έρευνά μας επιχειρεί να σκιαγραφήσει το περιβάλλον πληροφόρησης στον ελληνικό ακαδημαϊκό χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών λαμβάνοντας υπόψη την έρευνα για την κοινωνική προσέγγιση της πληροφόρησης, τις απόψεις και την πληροφοριακή συμπεριφορά των μελών ΔΕΠ δυο Τμημάτων της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ. Στο επίκεντρο της έρευνας βρίσκονται οι διδάσκοντες όχι μόνο κατά την αναζήτηση πληροφοριών αλλά και στα στάδια της ανάγνωσης, της επικοινωνίας και της συγγραφής της έρευνας. Προσπαθήσαμε να γνωρίσουμε από τους ίδιους τις πρακτικές, τις απόψεις και τις επιφυλάξεις τους για τις νέες τεχνολογίες και υπηρεσίες πληροφόρησης που χρησιμοποιούν εντός και εκτός του φυσικού χώρου των βιβλιοθηκών.

Η διεθνής έρευνα στα ζητήματα αναγκών χρηστών διεξάγεται με ποιοτική μεθοδολογία, η οποία μπορεί με μεγαλύτερη επιτυχία να απαντήσει γιατί και γιατί όχι, να αναλύσει και να κατανοήσει συμπεριφορές χρησιμοποιώντας μικρά δείγματα πληθυσμού. Κατά τη διάρκεια του Δεκεμβρίου 2004 και Μαΐου-Ιουνίου 2005 διενεργήθηκαν είκοσι μία ημιδομημένες συνεντεύξεις με μέλη ΔΕΠ του Τμήματος Φιλολογίας και του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών με αντικείμενο την επικοινωνία και την πληροφόρηση στις ανθρωπιστικές επιστήμες. Στην εισήγηση αυτή περιλάβαμε τα γενικά συμπεράσματα και αυτά που αφορούν στην ανάγνωση, στην επικοινωνία και στη δημοσίευση παραλείποντας την αναζήτηση των πληροφοριών, για να καταδειχθεί έτσι η σημασία και των άλλων επιστημονικών διαδικασιών.

Τα αποτελέσματα δείχνουν την αμχανία και τις αντιστάσεις της συγκεκριμένης ακαδημαϊκής κοινότητας στις σύγχρονες εξελίξεις, αποτυπώνοντας ταυτοχρόνως τη σταδιακή και σταθερή εξοικείωση των μελών της με τεχνολογικά μέσα και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται περισσότερο στις ερευνητικές ανάγκες των ανθρωπιστικών επιστημών εν γένει και επιπλέον στις ιδιαίτερες απαιτήσεις των επιμέρους επιστημονικών κλάδων. Επίσης διαφάνηκε ότι το επίπεδο της χρήσης των νέων μέσων από την κοινότητα που εξετάσαμε συνδέεται άμεσα με τις υποδομές του ακαδημαϊκού ιδρύματος, ανθρώπινες και υλικές, καθώς βεβαίως και με την απουσία πολιτικής για την ψηφιακή πληροφόρηση.

Λέξεις κλειδιά: Ανάγκες χρηστών, ανθρωπιστικές επιστήμες, επιστημονική επικοινωνία, κοινωνικές όψεις της πληροφόρησης

INFORMATION AND COMMUNICATION IN THE HUMANITIES: A USER STUDY AT THE NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS SCHOOL OF PHILOSOPHY

6.02

Argyro Frantzi

*National and Kapodistrian University of Athens
Classics Library, School of Philosophy, Zografou Campus, 157 84, Athens, Greece
afrantzi@lib.uoa.gr*

Abstract: The role of humanistic scholarship is changing dramatically in our information society. Humanities research and education have been influenced by the rapid development of technology in various ways, which have to be studied in depth, so that future information services can support them effectively. Traditional library user studies need to be reassessed in the new digital environment, where the roles of the information creator and user interchange and coexist dynamically.

The aim of our study is to outline humanities information environment in the Greek academia based on the research on the social aspects of information and the opinions and behavior of the teaching staff of two NKUA School of Philosophy Departments. The study formally examines faculty not only in their searching activity but also in the process of reading, communicating, writing and publishing their research. We have attempted to learn from them their research and information practices as well as their opinions and constraints using new technologies and information services available both inside and outside the libraries.

International research on user needs uses qualitative methods, which can more successfully answer why and why not and is capable of understanding human behavior based on small population samples. During December 2004 and June 2005 twenty one semi-structured interviews with members of the NKUA Department of Philology and Department of History and Archaeology have been carried out focusing on information and communication issues in the Greek humanities era. In this paper we have included the general conclusions and those relating to reading, communicating and publishing, leaving out intentionally information searching, in order to demonstrate the significance of the other research processes.

The results show clearly both the embarrassment and resistance of humanities academic community to the current developments, but also indicate the evolving and steady adoption and use of new means and services that better satisfy their humanities research needs and moreover the particular discipline demands. Their suspicion is not about new means but about the digital content available and information services that are considered not essential for their work. The study leaves little doubt that the level of use is connected to the human and technical infrastructure of the academic institutions and certainly to the absence of a digital information policy. The role of academic libraries and library staff should be critical for future planning in the area.

Keywords: User needs in the Humanities, scholarly communication, strategic planning and management of libraries

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες συντελούνται μεγάλες αλλαγές που μεταμορφώνουν την εκπαίδευση, τη διαδικασία της έρευνας και της επιστημονικής δημοσίευσης επαναπροσδιορίζοντας το ρόλο των πανεπιστημίων στην κοινωνία της πληροφορίας και αναπτύσσοντας νέα ευέλικτα μοντέλα διδασκαλίας και μάθησης. Στην Ελλάδα η προσαρμογή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη νέα πραγματικότητα¹ είναι δύσκολη, καθώς επιβαρύνεται με επιπλέον προβλήματα, όπως απουσία καθαρών στόχων και στρατηγικών, “οικονομικό και διοικητικό ανορθολογισμό” και απουσία μηχανισμών αξιολόγησης του εκπαιδευτικού και ερευνητικού έργου (Σοφούλης 2000, 42–48).

Οι παραπάνω εξελίξεις επηρεάζουν και τις ανθρωπιστικές επιστήμες ή σπουδές², στις οποίες περιλαμβάνονται η φιλολογία, η γλωσσολογία, η αρχαιολογία, η ιστορία, η θεολογία, η φιλοσοφία και οι καλές τέχνες. Στην Ελλάδα κατά την ακαδημαϊκή χρονιά 2002–2003 μπήκαν στις αντίστοιχες πανεπιστημιακές σχολές περίπου 7.580 φοιτητές για να σπουδάσουν τις ανθρωπιστικές επιστήμες και τέχνες, δηλαδή ποσοστό 19.7% του συνόλου των εισακτέων στα πανεπιστήμια σύμφωνα με τα στατιστικά του ΥΠΕΠΘ. Ένα ποσοστό περίπου 70% των αποφοίτων των ανθρωπιστικών επιστημών είναι γυναίκες. Οι βάσεις εισαγωγής τα τελευταία χρόνια πέφτουν, ενώ ο αριθμός των πρωτοετών φοιτητών παραμένει μεγάλος, αγγίζοντας τους πεντακόσιους στο Τμήμα Φιλολογίας ΕΚΠΑ.

Οι μεταπτυχιακές σπουδές παρουσιάζουν μια εντυπωσιακή ανάπτυξη την τελευταία δεκαετία, που ανάλογή της δεν παρατηρείται στις προπτυχιακές εξαιτίας της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης (Education Research Center 2004, 48–49). Παρόλα αυτά η Ελλάδα βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο έρευνας από το μέσο όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ η χρηματοδότησή της προέρχεται κυρίως από τον κρατικό προϋπολογισμό και την Ένωση (Φουντεδάκη 2002, 36).

Το εκπαιδευτικό σύστημα και η διακίνηση της έρευνας στις ανθρωπιστικές επιστήμες επηρεάζονται από τις νέες τεχνολογίες και το Διαδίκτυο διαμορφώνοντας νέες προοπτι-

¹ Από το 1996 και εξής υπήρξε χρηματοδότηση των ΑΕΙ από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την Εκπαίδευση από Απόσταση, τα Προγράμματα Σπουδών Επιλογής, τις Μεταπτυχιακές Σπουδές, την Πρακτική Άσκηση φοιτητών, τα Προγράμματα Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, τα Γραφεία Διασύνδεσης. Στα προγράμματα για τη διευκόλυνση της κινητικότητας των φοιτητών, Erasmus και Leonardo da Vinci, συμμετείχαν δυναμικά Έλληνες και Ελληνίδες και ειδικά στο Erasmus, υπάρχει μια σταθερή αύξηση των Ελλήνων φοιτητών σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης και από όλους τους επιστημονικούς κλάδους (Education Research Center 2004, 61–63).

² Από το 1996 και εξής υπήρξε χρηματοδότηση των ΑΕΙ από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την Εκπαίδευση από Απόσταση, τα Προγράμματα Σπουδών Επιλογής, τις Μεταπτυχιακές Σπουδές, την Πρακτική Άσκηση φοιτητών, τα Προγράμματα Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, τα Γραφεία Διασύνδεσης. Στα προγράμματα για τη διευκόλυνση της κινητικότητας των φοιτητών, Erasmus και Leonardo da Vinci, συμμετείχαν δυναμικά Έλληνες και Ελληνίδες και ειδικά στο Erasmus, υπάρχει μια σταθερή αύξηση των Ελλήνων φοιτητών σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης και από όλους τους επιστημονικούς κλάδους (Education Research Center 2004, 61–63).

κές και για τις βιβλιοθήκες. Αντίστοιχα οι έρευνες αναγκών χρηστών της παραδοσιακής βιβλιοθηκονομίας αξιοποιούνται και εμπλουτίζονται στο ψηφιακό περιβάλλον με έντονο το ενδιαφέρον για τη στάση των χρηστών απέναντι στα νέα τεχνολογικά μέσα καθώς και την αξιοποίηση ή μη των πληροφοριών και των γνώσεων για την επιστήμη και την έρευνα.

2. ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνά μας ανήκει στο χώρο των χρηστοκεντρικών μελετών της επιστήμης της πληροφορικής (Wilson 1994) και επιχειρεί να συμβάλει στην κατανόηση των αλλαγών που συμβαίνουν στο χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών εστιάζοντας στην επιστημονική κοινότητα και στον επιστήμονα ως δημιουργό και χρήστη της πληροφορίας. Μελετήσαμε την πληροφοριακή συμπεριφορά μελών ΔΕΠ δυο Τμημάτων της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ, όπως καταγράφηκε σε συνεντεύξεις, με στόχο να αξιολογηθεί η βαρύτητα του αντικείμενου και της μεθοδολογίας των ανθρωπιστικών επιστημών. Η χρήση των πηγών πληροφόρησης συσχετίζεται με τις συνθήκες της επιστημονικής επικοινωνίας και της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

Επιχειρείται να αιτιολογηθούν κάποιες πρακτικές των παραπάνω επιστημόνων, όπως η χρήση των βιβλιοθηκών και η υιοθέτηση της νέας τεχνολογίας για την ανάγνωση, τη συγγραφή, την αναζήτηση, την επικοινωνία και τη δημοσίευση. Οι τέσσερις τύποι δραστηριοτήτων της επιστημονικής εργασίας αλληλεπιδρούν και εξελίσσονται μαζί, όπως επισημάνθηκε στη βιβλιογραφία (Brockman κ.ά. 2001, 6). Η χρήση των πηγών που υπαγορεύει η κάθε δραστηριότητα και η επίδραση της χρήσης της πάλι στην ίδια και τις υπόλοιπες αποτελεί σημαντικό παράγοντα κατανόησης του πληροφοριακού περιβάλλοντος. Εξετάζονται στη μελέτη τα παρακάτω ερωτήματα: Ποιες πηγές πληροφόρησης χρησιμοποιούνται, σε ποια μορφή, ποιο βαθμό και για ποιο σκοπό; Πώς εντοπίζονται, αποκτώνται και αξιολογούνται οι πηγές πληροφόρησης; Ποιες υπηρεσίες πληροφόρησης χρησιμοποιούνται, σε ποια μορφή, σε ποιο βαθμό και για ποιο σκοπό; Για ποιο λόγο δε χρησιμοποιούνται κάποιες πηγές και υπηρεσίες; Πώς χρησιμοποιείται η νέα τεχνολογία σε όλα τα στάδια της ερευνητικής και επικοινωνιακής διαδικασίας; Ποιες είναι οι δυσκολίες, οι ανάγκες και οι προσδοκίες των χρηστών από το σύστημα πληροφόρησης;

Μας απασχολεί η συνολική συμπεριφορά του επιστήμονα “ανθρωπιστή”, πέραν της επαφής του με τη βιβλιοθήκη, η εργασία του στο γραφείο, η επικοινωνία με τους συναδέλφους του, η συνεργασία με τους φοιτητές, η μελέτη στο σπίτι, οι επισκέψεις σε διάφορες βιβλιοθήκες, η συμμετοχή σε συνέδρια, η σχέση του με τους εκδότες, η ενασχόληση με διοικητικές αρμοδιότητες κτλ. Οι πραγματικές ανάγκες των επιστημόνων είναι για μας το ζητούμενο, διαχωρίζοντας τις από τη χρήση και τη ζήτηση πληροφοριών και υπηρεσιών. Ως προς τη χρήση της νέας τεχνολογίας και την αλληλεπίδρασή της με την έρευνα και τη διδασκαλία ενδιαφέρον παρουσιάζουν για μας τα πορίσματα της Κοινωνικής Πληροφορικής (Bishop και Leigh Star 1996).

Η ανάλυση και η ερμηνεία των συμπεριφορών αναζήτησης και η κατανόηση προσωπικών απόψεων απαιτεί ποιοτική μεθοδολογία³. Χρησιμοποιήσαμε μόνο τη συνέντευξη ως μέθο-

δο συλλογής του υλικού και προτρέψαμε τους ερωτώμενους να απαντούν με βάση ένα πρόσφατο άρθρο ή βιβλίο που συνέγραψαν. Κατά τη διάρκεια του Δεκεμβρίου 2004 και Μαΐου–Ιουνίου 2005 διενεργήθηκαν 21 συνεντεύξεις με μέλη ΔΕΠ του Τμήματος Φιλολογίας και του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ με θέμα την επικοινωνία και την πληροφόρηση στο χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών. Οι συνεντεύξεις βασίσθηκαν εν μέρει σε ερωτηματολόγιο–οδηγό, το οποίο αποσκοπούσε περισσότερο στο να προκαλέσει συζήτηση παρά μια θετική ή αρνητική απάντηση. Το δείγμα των ερωτηθέντων επιλέχθηκε με βασικό κριτήριο την επαρκή εξοικείωση με τις τεχνολογίες πληροφόρησης και την ενεργή χρήση των βιβλιοθηκών. Έγινε προσπάθεια να εκπροσωπηθούν επαρκώς τα δυο φύλα, οι ηλικίες, οι εκπαιδευτικές βαθμίδες και οι επιστημονικοί κλάδοι των δύο τμημάτων, χωρίς αυτό να είναι πάντα εφικτό για πρακτικούς λόγους⁴. Διαρκούσαν από 45 λεπτά έως 1.30 ώρα, ανάλογα με το διαθέσιμο χρόνο των ερωτώμενων.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. Γενικά ερωτήματα

Οι επιστήμονες στη συντριπτική πλειοψηφία πραγματοποίησαν τις μεταπτυχιακές τους σπουδές στο εξωτερικό, σε αγγλόφωνες και γερμανόφωνες χώρες. Η κατοχή πολλών ξένων γλωσσών, που φτάνει και τις έξι σε δυο περιπτώσεις, είναι χαρακτηριστική. Κατά μέσο όρο ο καθένας γνωρίζει (ή τουλάχιστον διαβάζει) τρεις ξένες γλώσσες, πρώτον την αγγλική και γαλλική και ακολουθεί η γερμανική και μετά η ιταλική. Επιμόρφωση σε θέματα βιβλιοθήκης και μεθόδων πληροφοριακής έρευνας έλαβαν μόνο δυο σε αγγλοσαξωνικά πανεπιστήμια και ορισμένοι απόκτησαν εμπειρία απασχολούμενοι στα Σπουδαστήρια του ΕΚΠΑ ως τμήμα των ακαδημαϊκών τους υποχρεώσεων.

Είναι αυτοδίδακτοι στη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών, είτε διότι δεν μπορούσαν άλλοι να τους βοηθήσουν στις ιδιαίτερες απαιτήσεις τους για την επεξεργασία είτε διότι δεν δυσκολεύθηκαν. Την ύπαρξη Εργαστηρίου Πληροφορικής στο Τμήμα Φιλολογίας δεν την εκμεταλλεύθηκαν, πλην ενός, ενώ ορισμένοι παρακολούθησαν μαθήματα επεξεργασίας κειμένου σε άλλα πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού. Όλοι διαθέτουν στο σπίτι έναν υπολογιστή γραφείου, συχνά έναν φορητό, και έναν εκτυπωτή και στο γραφείο έναν υπολογιστή και εκτυπωτή, κατ' εξαίρεση σαρωτή, και σε μια περίπτωση ψηφιακή μηχανή. Οι υπολογιστές Macintosh προτιμώνται από τους φιλόλογους, ενώ η κατοχή σαρωτή είναι σχετικά μικρή αλλά συναντάται σε όλους τους κλάδους.

³ Προσέγγιση που έχει ως στόχο να μελετήσει σε βάθος περισσότερο από ότι σε εύρος, να κατανοήσει αιτίες και να εκμαιεύσει κίνητρα και επιθυμίες. Το δείγμα είναι μια μικρή επιλεγμένη ομάδα, όπου δίδεται η ευκαιρία στα άτομα να συζητήσουν με άνεση χρόνο τις απόψεις τους (Mason 2003).

⁴ Το δείγμα αποτελούνταν από κλασικούς φιλόλογους, ιστορικούς, αρχαιολόγους, γλωσσολόγους, βυζαντινολόγους, νεοελληνιστές και λαογράφο. Το ένα τρίτο του δείγματος της έρευνας ήταν γυναίκες. Οι μισοί είχαν ηλικία πάνω από 50 χρόνων και το ένα τρίτο από 35–50 χρόνων. Τα χρόνια διδασκαλίας στο πανεπιστήμιο για τους μισούς περίπου κυμαίνονται σε πάνω από 15 χρόνια.

Τα λογισμικά που χρησιμοποιούνται είναι επεξεργαστής κειμένου, τον οποίο ανακάλυψαν νωρίς, και πρόγραμμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, σε λίγες περιπτώσεις πρόγραμμα διαχείρισης λογιστικών φύλλων. Σε δυο περιπτώσεις είχαμε χρήση προγράμματος διαχείρισης βάσης δεδομένων, εξαιτίας ερευνητικού προγράμματος που το απαιτούσε. Η χρήση προγράμματος παρουσιάσεων και διαχείρισης εικόνας προβλέπεται για το άμεσο μέλλον από τους ιστορικούς και τους αρχαιολόγους του δείγματός μας, στο πλαίσιο των έργων ηλεκτρονικής εκπαίδευσης του πανεπιστημίου.

Όλοι οι ερωτώμενοι απάντησαν ότι εργάζονται ερευνητικά στο σπίτι, όπου υπάρχει μια επαρκής (ή μεγάλη) προσωπική βιβλιοθήκη. Η παραμονή στο πανεπιστήμιο συνδυάζει τη διδασκαλία, τη συνεργασία με τους φοιτητές, τα διοικητικά καθήκοντα και τη χρήση της βιβλιοθήκης, εκτός βεβαίως των περιόδων που διεξάγουν επιτόπια έρευνα, ανασκαφές κτλ. Ως εκ τούτου δεν υπάρχει η απαιτούμενη ησυχία κατά τη διάρκεια της μέρας και τις απογευματινές ώρες η Φιλοσοφική Σχολή, όπως μας είπαν, υπολειπεται. Οι γυναίκες εργάζονται περισσότερο στο σπίτι, όπως δηλώνουν, για να αντεπεξέλθουν σε ποικίλες υποχρεώσεις.

Οι επισκέψεις στη βιβλιοθήκη του Τμήματος ή Τομέα είναι σύντομες και αφορούν στον εντοπισμό βιβλίων και άρθρων, στο δανεισμό, στον έλεγχο βιβλιογραφιών, στη χρήση υλικού αναφοράς και την περιδιάβαση. Δεν αποτελούν οι βιβλιοθήκες χώρους μελέτης, είτε λόγω της έλλειψης ησυχίας, είτε λόγω “έλλειψης υπολογιστών για πρόσβαση στον κατάλογο”. Κάποιοι ομολόγησαν ότι χρησιμοποιούν τις βιβλιοθήκες της Σχολής μόνον για να παραγγείλουν βιβλία για τους φοιτητές. Οι επισκέψεις σε άλλες βιβλιοθήκες της Αθήνας και του εξωτερικού είναι συνήθως πρακτική, καθώς εκεί εντοπίζουν δυσεύρετο υλικό, ενημερώνονται για νέους τίτλους βιβλίων και νέα τεύχη περιοδικών και δευτερευόντως για την ησυχία και την καλύτερη οργάνωση. Μόνο ένας ανέφερε τη χρήση ψηφιακών πηγών ως κίνητρο της επίσκεψής του σε άλλες βιβλιοθήκες.

Οι βιβλιοθήκες του ιδρύματος θεωρούνται από τους μισούς περίπου επιστήμονες ότι καλύπτουν τις ανάγκες για την έρευνα σε ποσοστό πάνω από 50%, ενώ για τη διδασκαλία οι περισσότεροι δήλωσαν ότι καλύπτονται σε ποσοστό πάνω του 50%. Στην ερώτηση για επιπλέον επιθυμητές υπηρεσίες, οι επιστήμονες είπαν ότι προτιμούν τη βελτίωση της παραδοσιακής διαχείρισης της συλλογής, τη διάθεση φωτοτυπιών και ένα διευρυμένο ωράριο. Θεωρούν ως σημαντικότερες εργασίες των βιβλιοθηκονόμων τη διαχείριση των έντυπων συλλογών και την εξυπηρέτηση του κοινού, ενώ αναφέρθηκε και η σημασία του εξειδικευμένου προσωπικού για τις παραγγελίες. Μόνον οι γλωσσολόγοι έθεσαν ως προτεραιότητα το διαμεσολαβητικό ρόλο των βιβλιοθηκονόμων ανάμεσα στους χρήστες και στις ψηφιακές πηγές και την ανάγκη να προηγηθεί ο βιβλιοθηκονόμος στην ενημέρωση και αυτός με τη σειρά του να την προωθή στους ερευνητές. Η ερώτηση αυτή προξένησε αμηχανία στους περισσότερους.

Από τις τέσσερις διαδικασίες του ακαδημαϊκού έργου, η επικοινωνία καταλαμβάνει τον λιγότερο χρόνο των μελών ΔΕΠ, εκτός αν υπάρχει ενεργή συμμετοχή σε επιστημονικές εταιρείες, επιτροπές περιοδικών, ερευνητικά προγράμματα κτλ. Το διάβασμα και το γρά-

ψιμο απορροφούν πάντα τον περισσότερο χρόνο, ο οποίος σε μεγαλύτερες ηλικίες κατανέμεται ομαλότερα. Σε νεότερη ηλικία ο χρόνος της αναζήτησης πληροφοριών είναι μεγαλύτερος, ενώ αργότερα αξιοποιούνται τα αποτελέσματα της έρευνας. Η κατανομή του χρόνου εξαρτάται από τον επιστημονικό κλάδο, τη βαθμίδα και τη χρονική περίοδο, π.χ. πριν από την ακαδημαϊκή εξέλιξη ή σε φάση επιτόπιας έρευνας. Η επιτόπια έρευνα για τους λαογράφους, τους αρχαιολόγους, αλλά και τους φιλόλογους, όταν ασχολούνται με αρχεία, είναι μια χρονοβόρα διαδικασία που μπορεί να τους αποκλείει από άλλες δραστηριότητες. Η κλασική φιλολογία και η αρχαία ιστορία απαιτούν χρονοβόρα αναζήτηση βιβλιογραφίας και αυξημένο χρόνο ανάγνωσης λόγω της εκτεταμένης βιβλιογραφίας. Η σύγχρονη ιστορία απαιτεί συνεχή αναζήτηση σε σύγχρονες πηγές, τον ημερήσιο τύπο, τα αρχεία και το Διαδίκτυο.

Στη γενική ερώτηση για τη χρήση έντυπου και ψηφιακού υλικού η απάντηση είναι για το έντυπο ποσοστό από 60/40 και πάνω, ενώ τα ποσοστά χρήσης μόνο για τη διδασκαλία αυξάνονται για το έντυπο και κάποτε φθάνουν το 100%. Στην περίπτωση της υπολογιστικής γλωσσολογίας χρησιμοποιείται το ψηφιακό υλικό περισσότερο από το έντυπο. Οι περισσότεροι υπογραμμίζουν και κρατούν χειρόγραφες σημειώσεις στο περιθώριο των εκτυπώσεων από τον υπολογιστή ή των φωτοτυπιών, που διατηρούν ως αρχείο του υλικού που διάβασαν.

Ως αιτία της περιορισμένης χρήσης του ψηφιακού υλικού θεωρείται το ασύγκριτα μεγαλύτερο μέγεθος της έντυπης βιβλιογραφίας και η ανεπάρκεια ψηφιακού υλικού στους επιμέρους κλάδους. Στη βυζαντινή αρχαιολογία, στη νεοελληνική φιλολογία και τέχνη και στη σύγχρονη ελληνική ιστορία οι επιστήμονες ισχυρίζονται ότι η ψηφιακή βιβλιογραφία είναι πολύ περιορισμένη. Αντίθετα χρησιμοποιούν ξένες ψηφιακές πηγές για τη θεωρία της λογοτεχνίας, την ιστοριογραφία και την ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Όταν αναζητούν ψηφιακό υλικό, οι περισσότεροι επιθυμούν να βρουν πληροφορίες, βιβλιογραφία και βιβλιοκρισίες, ή ειδικό υλικό, όπως εικόνες, σε κάποιους κλάδους.

Ορισμένοι παραδέχονται την απειρία τους στην αναζήτηση και λιγότεροι την έλλειψη γνώσεων για το διαθέσιμο υλικό. Η ιστοσελίδα των βιβλιοθηκών δεν τους είναι οικεία, εκτός από το τμήμα του ηλεκτρονικού καταλόγου. Οι αρχαιολόγοι επεσήμαναν την ανάγκη για ψηφιοποίηση από τους ίδιους του υλικού φωτογραφιών από τις ανασκαφές για την έρευνα αλλά και τη διδασκαλία. Ένας επεσήμανε και το χαμηλό επίπεδο πληροφοριακού γραμματισμού των φοιτητών, το οποίο αποτρέπει τους διδάσκοντες, ακόμα και όταν το θέλουν, να προτείνουν ψηφιακές πηγές.

Εκτός από τις μονογραφίες και τα περιοδικά, τα οποία αναφέρονται ως οι βασικές κατηγορίες υλικού, οι επιστήμονες χρησιμοποιούν υλικό ποικίλων τύπων, όπως διατριβές, πρακτικά συνεδρίων, βιβλιογραφίες, καταλόγους χειρογράφων, εικόνων, βάσεις δεδομένων, ηλεκτρονικά περιοδικά κτλ. Οι αρχαιολόγοι θεωρούν εντελώς απαραίτητη τη χρήση εικόνων, οι φιλόλογοι και οι ιστορικοί τη μελέτη αρχείων πηγών, χειρογράφων και του περιοδικού τύπου, οι γλωσσολόγοι τη μελέτη των corpora και πηγών του Διαδικτύου και τα ηλεκτρονικά περιοδικά.

Στη γενική ερώτηση που αφορά το μεγαλύτερο πρόβλημα που δυσκολεύει το έργο των μελών ΔΕΠ, οι απόψεις διχάζονται. Σχεδόν οι μισοί θεωρούν ότι το κυρίαρχο πρόβλημα εντοπίζεται στις ελλείψεις των έντυπων συλλογών και οι υπόλοιποι στις ελλείψεις υποδομής του ιδρύματος συνολικά. Η ανάγκη για περισσότερα βιβλία και περιοδικά επισκιάζει τον προβληματισμό για άλλες υπηρεσίες των βιβλιοθηκών. Το ενδεχόμενο απόσυρσης βιβλίων σε αποθήκες προκαλεί τρόμο στους ερωτηθέντες, οι οποίοι δεν εμπιστεύονται τις υπηρεσίες διακίνησης των βιβλίων εντός και εκτός των βιβλιοθηκών. Μόνον τρεις ερωτηθέντες, οι δυο μάλιστα γλωσσολόγοι, θεωρούν σημαντικότερο το ζήτημα των υπηρεσιών που παρέχουν οι βιβλιοθήκες στους αναγνώστες δίδοντας έμφαση στις ψηφιακές.

Η ελλιπής χρηματοδότηση της έρευνας και οι συνθήκες διδασκαλίας αποτελούν πολύ σημαντικά προβλήματα για τους διδάσκοντες. Οι ελλείψεις ηλεκτρονικού εξοπλισμού και προσωπικού υπολογιστικής υποστήριξης καθώς και η διάσπαση των βιβλιοθηκών, Τμημάτων και Τομέων, θεωρούνται επίσης σοβαροί αρνητικοί παράγοντες. Η έλλειψη προβολών στις αίθουσες, η περιορισμένη διάθεση ψηφιακού/ψηφιοποιημένου υλικού για παρουσίαση, η μη εξοικείωση των διδασκόντων με προγράμματα παρουσίασης και η περιορισμένη χρήση Η/Υ από τους φοιτητές διαμορφώνουν δύσκολες προϋποθέσεις για την ηλεκτρονική εκπαίδευση.

3.2. Ανάγνωση

Η ανάγνωση και η συγγραφή είναι για όλους οι σημαντικότερες εργασίες που γίνονται στο σπίτι, όπου είναι απερίσκεπτοι και διαθέτουν προσωπικές βιβλιοθήκες σχετικά με το αντικείμενό τους. Αποκτούν πολλά βιβλία το χρόνο, συνήθως ξενόγλωσσα και εξειδικευμένα, είτε με αγορά είτε δωρεάν από εκδότες. Οι αρχαιολόγοι αντιμετωπίζουν δυσκολία για την αγορά βιβλίων λόγω του μεγάλου κόστους τους. Την αναζήτηση βιβλιογραφικών πληροφοριών δεν εμπιστεύονται σε άλλους καθώς είναι αναπόσπαστο τμήμα της έρευνας, το οποίο την κατευθύνει και γίνεται συχνά σε ανύποπτο χρόνο. Ξεκινά μέτρα από την εμπειρία και τη γνώση του θέματος και το διάβασμα, ενώ συμπληρώνεται με την περιδιάβαση στα ράφια βιβλιοθηκών και βιβλιοπωλείων. Οι βιβλιογραφικές αναφορές είναι καθοριστικές για την πορεία της αναζήτησης.

Οι επιστήμονες τόνισαν τη βαρύτητα της μελέτης των πηγών, η έννοια των οποίων διαφοροποιείται σε κάθε επιστημονικό κλάδο, οπότε ποικίλλουν και οι συνθήκες μελέτης. Οι αρχαιολόγοι μελετούν αυτούσιο υλικό, εικόνες αλλά και “παράλληλα”. Οι ιστορικοί μελετούν κείμενα, πληροφορίες, δεδομένα και εικόνες. Για την φιλολογία, κείμενα που σχολιάζουν παλαιότερες πηγές αποτελούν και τα ίδια πηγές. Τα δοκίμια αποτελούν μια ιδιαίτερη περίπτωση βιβλιογραφίας. Για τους μελετητές του δράματος πηγή είναι και η θεατρική παράσταση. Οι κλασικοί και βυζαντινοί φιλόλογοι χρησιμοποιούν τη βάση Thesaurus Linguae Graecae, που περιλαμβάνει αρχαία ελληνικά κείμενα σε ψηφιακή μορφή, για ανάλυση και ερμηνεία. Άλλοι ανατρέχουν σε κείμενα της ευρωπαϊκής και αμερικάνικης λογοτεχνίας και σε εκδόσεις ιστορικών και φιλοσόφων στο Διαδίκτυο. Το διάβασμα από την οθόνη δεν είναι καθόλου βολικό για τους επιστήμονες.

Το μέγεθος της δευτερεύουσας βιβλιογραφίας ποικίλλει ανάλογα με την ηλικία ενός κλάδου αλλά και τη σημερινή ανάπτυξή του. Αναφέρθηκε ότι στο χώρο της σύγχρονης ιστορίας εκδίδονται περίπου δυο βιβλία το μήνα. Για τη βυζαντινολογία και την προϊστορική αρχαιολογία τονίσθηκε η μεγάλη παραγωγή ερευνητικών μελετών τα τελευταία χρόνια. Κλασικός φιλόλογος ανέφερε την παράθεση μόνον πρόσφατης βιβλιογραφίας, όχι παλαιότερης των δέκα χρόνων, σε άρθρα έγκυρων επιστημονικών περιοδικών. Στη σύγχρονη ιστορία, τη γλωσσολογία, την προϊστορική αρχαιολογία και την ιστορία της τέχνης η τρέχουσα πληροφόρηση είναι πιο σημαντική. Το εύρος της χρήσιμης βιβλιογραφίας κυμαίνεται μεταξύ των τελευταίων είκοσι και πενήντα ετών, υπό την έννοια ότι οι παλαιές μελέτες διατηρούν την αξία τους για καιρό.

Πέραν των μονογραφιών ενδιαφέρονται πολύ για άλλες κατηγορίες υλικού, πρακτικά συνεδρίων, διατριβές, αφιερώματα, καταλόγους εικόνων και χειρογράφων. Το υλικό αυτό προέρχεται συχνά από μη εμπορικούς εκδοτικούς οίκους και μικρές χώρες. Οι περισσότεροι τόνισαν τη σημασία των περιοδικών για την εξειδικευμένη έρευνα που διεξάγουν και τη μεγαλύτερη συχνότητα χρήσης τους. Ορισμένοι σχεδόν πάντα ξεκινούν από τα περιοδικά, τα οποία τους κατευθύνουν προς τα βιβλία. Στην ερώτηση σχετικά με το εύρος της μελέτης τους, δηλαδή για το κατά πόσο είναι αναγκαίο να παρακολουθούν την έρευνα και σε συναφείς προς το αντικείμενό τους κλάδους, όλοι απάντησαν θετικά. Εκτός από τους κλάδους των ανθρωπιστικών επιστημών, οι επιστήμονες ενημερώνονται βιβλιογραφικά πάνω στην ανθρωπολογία, την κοινωνιολογία, την πληροφορική, το δίκαιο, ακόμα και τις θετικές επιστήμες.

Τα ηλεκτρονικά περιοδικά τα γνωρίζουν και τα χρησιμοποιούν λιγότεροι από τους μισούς επιστήμονες. Οι γλωσσολόγοι που τα χρησιμοποιούν είναι ιδιαίτερα ικανοποιημένοι. Όταν ζητήθηκε από τους ερωτηθέντες να αναφέρουν τρεις ψηφιακές πηγές που χρησιμοποιούν τακτικά, οι περισσότεροι ανέφεραν ιστοσελίδες πανεπιστημίων, ερευνητικών ιδρυμάτων και ηλεκτρονικούς καταλόγους βιβλιοθηκών κυρίως του εξωτερικού.

3.3. Επικοινωνία—Δημοσίευση

Πολλοί εκφράζουν επιφυλάξεις σχετικά με την πρακτική της επικοινωνίας στη χώρα μας και σημειώνουν ότι υπάρχει φόβος και καχυποψία γύρω από αυτήν. Δηλώνουν όλοι ότι έχουν κάποιες επαφές με συναδέλφους στο εξωτερικό, λιγότερο όμως εκείνοι που ασχολούνται με έρευνα της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας. Από τις ξένες γλώσσες δημοσίευσης, η αγγλική υπερισχύει και μετά ακολουθούν η γαλλική ή/και η γερμανική. Ορισμένοι δημοσιεύουν σε δυο ξένες γλώσσες.

Η συμμετοχή σε συνέδρια είναι απαραίτητη για την ενημέρωση και την επιστημονική επικοινωνία των επιστημόνων, οι οποίοι συμμετέχουν με ανακοίνωση κατά μέσο όρο μια έως τρεις φορές το χρόνο. Θεωρούν τα συνέδρια χρήσιμα ως μέσο γνωριμιών, άτυπης ανταλλαγής απόψεων σε ειδικά θέματα και ενημέρωσης για νέες κατευθύνσεις της έρευνας. Στην αρχαιολογία οι επιστημονικές συναντήσεις είναι αποφασιστικής σημασίας για την ενημέρωση σχετικά με την ανασκαφική δραστηριότητα. Επιφυλάξεις διατυπώθηκαν από

έναν επιστήμονα σχετικά με την περιορισμένη πλέον δυνατότητα των συνεδρίων να παρουσιάσουν νέα έρευνα, η οποία να μην έχει ήδη ανακοινωθεί στη βιβλιογραφία και το Διαδίκτυο. Συχνά οι ξένοι επιστήμονες προτιμούν να δημοσιεύουν την έρευνά τους σε περιοδικά και να στέλνουν για δημοσίευση στον τόμο των πρακτικών ένα τμήμα της έρευνας. Η αργοπορία στην έκδοση των πρακτικών είναι επίσης ένα πρόβλημα, για τη διαδικασία της ακαδημαϊκής εξέλιξης ενός ερευνητή.

Κατά την παρουσίαση εισήγησης και κατά τη διδασκαλία διανέμονται σχεδόν από όλους φωτοτυπίες. Η χρήση τυπωμένων διαφανειών είναι συχνή από τους ιστορικούς και τους γλωσσολόγους, ενώ οι αρχαιολόγοι συνήθως προβάλλουν διαφάνειες με εικόνες. Οι γλωσσολόγοι χρησιμοποιούν ηλεκτρονική παρουσίαση στα συνέδρια, ενώ οι αρχαιολόγοι φαίνονται πρόθυμοι να την χρησιμοποιήσουν στο άμεσο μέλλον στο μάθημα καθώς αναμένεται η εγκατάσταση προβολών στα αμφιθέατρα. Οι φιλόλογοι θεωρούν ότι το νέο μέσο δεν προσφέρει τίποτα επιπλέον στις παρουσιάσεις τους.

Η ύλη και η βιβλιογραφία των μαθημάτων ανακοινώνεται με έντυπη ή χειρόγραφη ανακοίνωση, ενώ εξακολουθεί να ισχύει και η προφορική ανακοίνωση. Στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας άρχισε πρόσφατα να δημοσιεύεται η ύλη και η βιβλιογραφία στην ιστοσελίδα. Η συνεργασία με τους φοιτητές, κυρίως μεταπτυχιακούς, εκτός των ωρών διδασκαλίας, γίνεται στο γραφείο του διδάσκοντος. Η συνεργασία με το προσωπικό της βιβλιοθήκης γίνεται πάντα στο χώρο της βιβλιοθήκης και αφορά εκτός από την καθημερινή εξυπηρέτηση, παραγγελίες βιβλίων και δευτερευόντως την κλειστή συλλογή για τη βιβλιογραφία των μαθημάτων. Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο δεν χρησιμοποιείται για την αποστολή παραγγελιών βιβλίων, εκτός εξαιρέσεων.

Η γραπτή αλληλογραφία των μελών ΔΕΠ υποχωρεί και αντικαθίσταται από την ηλεκτρονική, ενώ η κατ' ιδίαν και τηλεφωνική εξακολουθεί να αποτελεί ουσιαστικό μέσο ανταλλαγής απόψεων εντός του Τμήματος. Βασίζονται όλοι σε μεγάλο βαθμό στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, το οποίο χρησιμοποιείται από 2–3 φορές την εβδομάδα έως καθημερινά. Μηνύματα ανταλλάσσονται κυρίως μεταξύ συναδέλφων αλλά και με φοιτητές μεταπτυχιακούς, από επαρχία και από προγράμματα Erasmus. Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο αποτελεί ένα μέσο επαφής και ανταλλαγής επιστημονικών απόψεων και διασυνδεδεμένων αρχείων κειμένων και κατά δεύτερο λόγο μέσο βιβλιογραφικής ενημέρωσης. Προσωπική ιστοσελίδα διαθέτει μόνο ένας και μάλιστα χωρίς να την ανανεώνει, διότι, όπως δηλώνουν, τους αρκεί ένας χώρος στην ιστοσελίδα του Τμήματος, η οποία βέβαια ακόμη δεν υπάρχει στο ένα Τμήμα. Η συμμετοχή σε λίστες συζήτησης θεωρείται χαμένος χρόνος. Ορισμένοι δεν είχαν επισκεφθεί τέτοιες λίστες ενώ άλλοι ανέφεραν ότι δεν υπάρχουν π.χ. για τη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία.

Η δημοσίευση άρθρου στην Ελλάδα λόγω της χαλαρής αξιολόγησης δεν παρουσιάζει προβλήματα, ενώ η έκδοση βιβλίου προσκρούει στις αδυναμίες της αγοράς επιστημονικού βιβλίου και στην απουσία πανεπιστημιακών εκδοτικών οίκων. Η έρευνα εξαρτάται από το διεθνές σύστημα επιστημονικής επικοινωνίας και η γνώση δυο ή τριών γλωσσών είναι απαραίτητη για τη συμμετοχή σε αυτό. Η έννοια της συνεργασίας στις δημοσιεύσεις είναι

σχεδόν άγνωστη για τις επιστήμες που μελετήσαμε, εκτός από την αρχαιολογία, λόγω του ότι οι ανασκαφές αποτελούν μια ομαδική δραστηριότητα. Δεν υπάρχει ακόμη ενδιαφέρον για ψηφιακές δημοσιεύσεις. Η εγκυρότητα και η διαδικασία αξιολόγησης θεωρούνται οι σημαντικότεροι παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή ενός περιοδικού για τη δημοσίευση άρθρου. Σημαντικό ρόλο για όλους παίζει η θεματική εξειδίκευση του περιοδικού και το κύρος του στο συγκεκριμένο κλάδο. Όσον αφορά τα ελληνικά περιοδικά χωρίς αυστηρή διαδικασία αξιολόγησης η προσωπική γνωριμία με τη συντακτική επιτροπή συχνά παίζει ρόλο. Ένα τμήμα της έρευνας που διεξάγεται δημοσιεύεται σε ξένες χώρες.

Το κύρος και η κάλυψη των εξόδων φαίνονται να είναι οι κυριότεροι παράγοντες για τη συνεργασία με εκδοτικούς οίκους για την έκδοση βιβλίου. Προβληματική είναι, κατά την άποψη πολλών, η εμπορική διανομή στην Ελλάδα, που έχει ως αποτέλεσμα τα βιβλία να παραμένουν αδιάθετα για χρόνια. Ο έλεγχος των διατεθέντων αντιτύπων από τους συγγραφείς για την πληρωμή των δικαιωμάτων παρουσιάζει επίσης προβλήματα. Οι επιστήμονες σχολίασαν την απουσία πανεπιστημιακού εκδοτικού οίκου, που να εκδίδει ειδικές μονογραφίες του ακαδημαϊκού προσωπικού. Η έκδοση βιβλίων με σκοπό τη διανομή στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα έχει εξασφαλισμένη την κάλυψη των εξόδων του εκδότη, οπότε είναι πάντα ευκολότερη διαδικασία.

3.4. Συγγραφή

Η διαδικασία της συγγραφής είναι ατομική υπόθεση. Οι γλωσσολόγοι και οι αρχαιολόγοι είναι πιο εξοικειωμένοι με τις συνεργασίες, παρόλο που έχουν αρκετές επιφυλάξεις. Ορισμένοι σχολίασαν τη δυσκολία συνεργασίας όταν δεν υπάρχει μια κοινή οπτική γωνία, μια παρόμοια επιστημονική προσέγγιση. Ενδιαφέρουσα ήταν η άποψη ότι οι συγγραφείς που έχουν συνεργασθεί σε μελέτες τους αντιμετωπίζουν προβλήματα στην κρίση για την ακαδημαϊκή τους εξέλιξη. Ως προς το περιεχόμενο είναι συνήθως μια πρωτογενής επιστημονική μελέτη, μπορεί συχνά να είναι επίσης έκδοση πηγών ή δημοσίευση πρωτότυπου υλικού.

Η συγγραφή μιας επιστημονικής εργασίας γίνεται εξολοκλήρου ηλεκτρονικά, παρόλο που κρατούνται χειρόγραφες σημειώσεις. Η συγγραφή σημειώσεων για τη διδασκαλία πραγματοποιείται συνήθως με χειρόγραφο και ηλεκτρονική διαδικασία. Ως ηλεκτρονική επεξεργασία νοείται η επεξεργασία κειμένου, αφού κανείς δεν χρησιμοποιεί ειδικό πρόγραμμα διαχείρισης βιβλιογραφίας. Τα κείμενα προς δημοσίευση δίνονται σε μορφή αρχείου από επεξεργαστή κειμένου, σπάνια πλέον σε μορφή χειρογράφου και στις περιπτώσεις ξένων εκδοτικών οίκων μερικές φορές σε μορφή camera ready. Ψηφιακές δημοσιεύσεις είχαν μόνον τρεις από τους ερωτηθέντες, και η μια περίπτωση αποτελούσε δημοσίευση πρακτικών συνεδρίου.

4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Οι απόψεις των Ελλήνων επιστημόνων της έρευνάς μας δεν αποκλίνουν σε γενικές γραμμές από αυτές των ξένων συναδέλφων τους, όπως αποτυπώνονται στη διεθνή βιβλιογρα-

φία. Οι συνήθειες, οι προτιμήσεις και το σκεπτικό τους ταυτίζονται εντονότερα με τις τάσεις της διεθνούς κοινότητας της προηγούμενης δεκαετίας, όταν σε άλλες χώρες η χρήση της τεχνολογίας δεν είχε τόσο εξαπλωθεί. Με δεδομένες τις διαφορές στον υπολογιστικό και δικτυακό εξοπλισμό, την οργάνωση και κουλτούρα των βιβλιοθηκών και το επίπεδο των πανεπιστημίων, η συμφωνία των απόψεων είναι εντυπωσιακή. Η μόνη διαφορά ανεξάρτητη από τα παραπάνω είναι η εξοικείωση με πολλές ξένες γλώσσες, την οποία διαθέτουν οι Έλληνες, λόγω της μικρής εμβέλειας της νεοελληνικής, σε αντίθεση με τους Αμερικάνους επιστήμονες (Stieg 1981).

Στις διεθνείς έρευνες για την πληροφόρηση των ανθρωπιστικών επιστημών, οι μελετητές συμφώνησαν στη μεγάλη χρήση βιβλίων και ειδικά παλαιάς βιβλιογραφίας, τη μοναχική εργασία, την προτίμηση στις πρωτογενείς πηγές, την πληθώρα των αναφορών στη βιβλιογραφία, τη χρήση ειδικών συλλογών, τις συχνές επισκέψεις σε διάφορες βιβλιοθήκες και την ανάγκη για περιδιάβαση στα ράφια των βιβλιοθηκών. Οι επιστημόνες αυτές προέκυψαν και στη δική μας έρευνα. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν τη σημασία που έχει για τη συγκεκριμένη έρευνα η φύση και η μέθοδος των ανθρωπιστικών επιστημών και των επιμέρους κλάδων ειδικότερα.

Μια εμπειρική προσέγγιση υποδεικνύει τρεις παράγοντες που συνδέουν τις ανθρωπιστικές επιστήμες μεταξύ τους, την ενασχόλησή τους με τον ανθρώπινο πολιτισμό, την κριμεινικότητα και την ιδιαίτερη μέθοδο (Chambers 2000). Στόχος τους είναι η κριτική και η ερμηνεία που γεννιούνται από την ανάγνωση, ενώ οι ποικίλες αναγνώσεις των κειμένων—πηγών οδηγούν σε ανάλογες ερμηνείες, εμπλουτίζεται η κριτική και επιτυγχάνεται η εμπάθυση. Η σημασία των πηγών σε οιαδήποτε μορφή είναι καθοριστική και ουσιώδης για τους επιστήμονες και για τους βιβλιοθηκονόμους, που πρέπει να αξιοποιήσουν την παράμετρο αυτή. Οι επιστημονικές ανακαλύψεις συχνά εξαρτώνται από πηγές που για χρόνια δεν είχαν προσεχθεί.

Οι διεθνείς έρευνες τόνισαν τη σημασία του υποκειμενικού στοιχείου τόσο στην ανθρωπιστική έρευνα όσο και στη διαδικασία της αναζήτησης και της περιδιάβασης, εντόπισαν τους διαφορετικούς τύπους επιστημονικής μελέτης στο χώρο καθώς και τη βαρύτητα των πρωτότυπων τεκμηρίων (Stone 1982). Για τους επιστήμονες των ανθρωπιστικών επιστημών η επιστημονική δημοσίευση, ως κείμενο, έχει πολύ μεγάλη σημασία, ενώ οι θετικοί επιστήμονες ενδιαφέρονται κυρίως για την ανταλλαγή δεδομένων και αποτελεσμάτων πριν τη δημοσίευση (Bates 1996). Το προϊόν της ανθρωπιστικής έρευνας είναι πάλι ένα κείμενο, λογοτεχνικό, θρησκευτικό, φιλοσοφικό κτλ., με το οποίο διεξάγεται η επικοινωνία.

Η έρευνά μας επιβεβαίωσε τη σημασία των προσωπικών βιβλιοθηκών, των συμβουλών από συναδέλφους για εντοπισμό βιβλιογραφίας καθώς και την παλαιότητα της χρήσιμης βιβλιογραφίας που είναι 20–30 χρόνια (Watson–Boon 1994). Η δευτερεύουσα βιβλιογραφία σε όλους τους κλάδους διεθνώς αναπτύσσεται. Η τακτική και συνειδητοποιημένη χρήση των περιοδικών και η αξιοποίηση του Διαδικτύου για βιβλιογραφικές αναζητήσεις αποτελούν ενδείξεις της τάσης αυτής. Η αύξηση της εκδοτικής παραγωγής συνεπάγεται την αδυναμία των βιβλιοθηκών να διαθέτουν πλήρεις συλλογές για τις ανθρωπιστικές

επιστήμες. Είναι επομένως σημαντικότερο να εμπλουτίζονται οι συλλογές με ποιοτικά κριτήρια και συγκεκριμένη στόχευση παρά να επιδιώκεται η πλήρης κάλυψη (Weintraub 1981). Έλληνες και ξένοι επιστήμονες αδιαφορούν για τη μεγάλη αποθηκευτική και διαχειριστική ικανότητα των νέων μέσων, ενώ τους απασχολεί η χρήσιμη βιβλιογραφία και αυτή τους υποχρεώνει να ταξιδεύουν για να επισκεφθούν διάφορες βιβλιοθήκες (Stone 1982). Ως προς τα περιοδικά επιθυμούν τα εξειδικευμένα στον κλάδο τους και όχι τα γενικά.

Οι παράλληλες και διασταυρούμενες πορείες της ανάγνωσης, της αναζήτησης και της περιδιάβασης επηρεάζουν κάθε μελέτη συμπεριφοράς των επιστημόνων των ανθρωπιστικών επιστημών. Έχει επισημανθεί στη βιβλιογραφία η ιδιαίτερη ικανότητά τους για πολύπλοκες αναζητήσεις στο έντυπο βιβλιογραφικό υλικό αλλά και η εκ των προτέρων γνώση του περιεχομένου του ζητούμενου τεκμηρίου (Stieg 1981, Bates 1996). Ο εντοπισμός του υλικού που θα βοηθήσει στην τεκμηρίωση του επιχειρήματος απασχολεί περισσότερο από κάθε τι τον επιστήμονα και εξηγεί τον ασυστηματοποίητο τρόπο αναζήτησης και την ανεξαρτησία του από συναδέλφους και βιβλιοθηκονόμους (Stieg 1981).

Μεγάλη σημασία αποδίδεται από τους επιστήμονες των ανθρωπιστικών επιστημών στις βιβλιογραφικές αναφορές βιβλίων και περιοδικών (Bates 1994) και την ανάλυσή τους (document analysis). Μια μελέτη από την Αργεντινή έδειξε στις ανθρωπιστικές επιστήμες μια τάση παράθεσης αναφορών σε άλλες επιστημονικές περιοχές μεγαλύτερη από ότι στις κοινωνικές επιστήμες, μια ένδειξη χρήσιμη για την διακλαδικότητα της προσέγγισης στο χώρο αυτό (Romanos de Tiratel 2000). Στις απαντήσεις της έρευνας διακρίναμε τη διακλαδική προσέγγιση των επιστημόνων εντός και εκτός των ορίων των ανθρωπιστικών σπουδών.

Η προτίμηση στο έντυπο υλικό είναι εντυπωσιακή, ενώ αναζητούν σε ψηφιακή μορφή κυρίως βιβλιογραφικές πληροφορίες, επειδή θεωρούν ότι δεν υπάρχει άλλο διαθέσιμο υλικό σε ηλεκτρονική μορφή. Αυτό δικαιολογείται στους κλάδους που αφορούν την νεότερη και σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, γεγονός που θέτει το ζήτημα της έλλειψης ελληνικού ψηφιακού περιεχομένου, αλλά και του ρόλου του βιβλιοθηκονόμου στην ανεύρεση ψηφιακών πηγών. Ο παράγοντας χρόνος, που στη ξένη βιβλιογραφία έχει συζητηθεί, παίζει και εδώ ρόλο στο να ασχοληθούν με ψηφιακές πηγές. Τα Εργαστήρια Πληροφορικής πρόκειται να συμβάλουν στη βελτίωση του επιπέδου χρήσης της τεχνολογίας τουλάχιστον των φοιτητών.

Μια έρευνα της Digital Library Federation για την αξιολόγηση των υπηρεσιών που παρέχουν οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες στις ΗΠΑ έδειξε ότι οι επιστήμονες βασίζονται ακόμη στο έντυπο υλικό, κυρίως για τη διδασκαλία, ότι εκτιμούν ιδιαίτερα την πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη ως πηγή ποιοτικής πληροφορίας και ότι το μεγαλύτερό τους πρόβλημα είναι η έλλειψη χρόνου (Friedlander 2002). Τα ερωτήματα των συνεντεύξεών μας άντλησαν στοιχεία από την έρευνα αυτή. Η έντονη χρήση έντυπων κειμένων δεν έχει στρέψει ούτε στο εξωτερικό το ενδιαφέρον ακόμη στις ψηφιακές εκδόσεις (Brockman κ.ά. 2001). Η αξιοποίηση της τεχνολογίας στην έρευνα των ανθρωπιστικών επιστημών πρέπει να αποτελεί έναν παράγοντα καθοριστικό για τη μελέτη της πληροφόρησης. Η υπολογιστική των

ανθρωπιστικών επιστημών (Humanities Computing)⁵ διεθνώς θεωρείται κλάδος των ανθρωπιστικών επιστημών και όχι της πληροφορικής. Ορισμένες τεχνολογίες φαίνεται να έχουν αδιαμφισβήτητη χρησιμότητα, όπως η ηλεκτρονική επικοινωνία, τα ψηφιακά κείμενα, οι βάσεις δεδομένων με σπάνιο υλικό, το Διαδίκτυο και το υπερκείμενο (Chambers 2000).

Η σημαντικότερη ίσως εφαρμογή στο νέο αυτό κλάδο αποτελεί η δημιουργία και η ανάλυση ψηφιακών κειμένων με τη βοήθεια της κωδικοποίησης και της σήμανσης. Η κωδικοποίηση TEI και ιδιαίτερα η επικεφαλίδα της δημιουργεί τη δυνατότητα τα ψηφιακά αυτά αρχεία να είναι αναζητήσιμα στο Διαδίκτυο και να μπορεί ο χρήστης να φορτώνει στον υπολογιστή του κείμενα σε ποικιλία διατάξεων. Στην ψηφιακή βιβλιοθήκη του Περσέα υπάρχουν κλασικά κείμενα κωδικοποιημένα με TEI⁶. Άλλη σχετική εφαρμογή αφορά στη δημιουργία πρότυπων ψηφιακών εκδόσεων, που βασίζονται στις αρχές των έντυπων φιλολογικών εκδόσεων αξιοποιώντας σημαντικά τις δυνατότητες του υπολογιστή⁷. Η ανάγκη μελέτης σπανίων τεκμηρίων, χειρογράφων, μουσειακών αντικειμένων κτλ. οδήγησε τέλος σε προγράμματα ψηφιοποίησης, με σκοπό οι πολύτιμες αυτές πηγές να αποθηκεύονται, να διατηρούνται με ασφάλεια και να είναι ευρέως προσβάσιμες από μακριά, ανεξαρτήτως διάταξης και προγράμματος.

Οι ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες την τελευταία δεκαετία έχουν αλλάξει δραματικά με την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών και τη χρηματοδότηση από το Β΄ ΕΠΕΑΕΚ για τη δημιουργία υποδομών. Μεγάλο κέρδος υπήρξε η σύσταση του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (Heal-link), ο οποίος συνέβαλε στη συνεργασία ανάμεσα στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες κυρίως για την πρόσβαση σε ψηφιακές βάσεις και ηλεκτρονικά περιοδικά. Η έλλειψη διοικητικών δομών, η απουσία σύγχρονου μοντέλου χρηματοδότησης και η έλλειψη εξειδίκευσης του προσωπικού σε συνδυασμό με την απουσία συνεργασίας και αλληλεπίδρασης με άλλα παρόμοια ευρωπαϊκά προγράμματα στα πανεπιστήμια περιόρισε τα οφέλη των έργων.

Παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες και τα σπουδαστήρια, ικανοποιούν τις ανάγκες των επιστημόνων σε μεγάλο βαθμό για τη διδασκαλία, όχι

⁵ Η έρευνα με υπολογιστή για τις ανθρωπιστικές επιστήμες αναφέρεται σε ποικίλους τομείς, όπως υπολογιστική γλωσσολογία, ιστορική πληροφορική, υπολογιστική ιστορία της τέχνης, κλασική φιλολογία, μηχανική μετάφραση, υπολογιστική κριτική, μέθοδοι διδασκαλίας με υπολογιστές, κτλ. Περιοχές στις οποίες έχει ιδιαίτερως μεγάλη εφαρμογή είναι η γλωσσολογία, οι φιλολογικές σπουδές, η βιβλιογραφία, η κριτική κειμένου, τα χειρόγραφα, τα αρχεία, οι παραστασιακές σπουδές, οι πολυμεσικές εφαρμογές και η διδασκαλία εν γένει.

⁶ *Text Encoding Initiative: Μια διεθνής πρωτοβουλία με σκοπό να δημιουργηθεί ένα κοινό σχήμα για την κωδικοποίηση και την ανταλλαγή ηλεκτρονικών κειμένων, καθώς επίσης και για την φιλολογική, γλωσσολογική και ιστορική έρευνα (Hockey 2000, 24–48).*

⁷ Το πιο γνωστό πρόγραμμα συνεργασίας στον τομέα αυτό ονομάζεται *Model Editions Partnership* και κατέληξε σε ένα κείμενο με πρότυπα ποιότητας για ψηφιακές ιστορικές εκδόσεις (Hockey 2000, 136–138).

όμως και την έρευνα. Οι λόγοι εδώ κατά τη γνώμη τους σχετίζονται με τον εμπλουτισμό και τη διαχείριση της συλλογής, τη διάθεση φωτοτυπικών και το διευρυμένο ωράριο, χωρίς τις οποίες πιστεύουν ότι δεν μπορούν να παρασχεθούν οι πιο σύγχρονες. Η άποψη αυτή ταυτίζεται με τις απόψεις των ξένων συναδέλφων τους, όπως δείχνει η βιβλιογραφία, αντικατοπτρίζει όμως και το επίπεδο ενημέρωσης σχετικά με τις δυνατότητες των νέων τεχνολογιών, οι οποίες θα μπορούσαν να περιορίσουν τα προαναφερθέντα προβλήματα. Το πρόβλημα της έλλειψης και των κλοπών βιβλίων στις βιβλιοθήκες, η χρονική καθυστέρηση της παραγγελίας βιβλίων και άρθρων και εν γένει η συνήθεια να επισκέπτονται οι επιστήμονες τις βιβλιοθήκες των ΑΕΙ για την έρευνα, όταν δεν βρίσκουν κάτι αλλού, αναδείχθηκε και στην έρευνα της Αργεντινής. Το συμπέρασμά της ήταν ότι δεν υπάρχουν μεγάλες διαφορές ανάμεσα στις αναπτυγμένες χώρες και στις ολιγότερο, όπως ούτε και ανάμεσα σε ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες (Romanos de Tiratel 2000).

Η αντίληψη της βιβλιοθήκης ως δυναμικής μονάδας πληροφόρησης απουσιάζει για την ακαδημαϊκή κοινότητα, η οποία ταυτίζει τη βιβλιοθήκη με την έντυπη συλλογή, κάτι που ισχύει σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες (Borgmann 2000). Η βιβλιογραφική εκπαίδευση δεν συμπεριλαμβάνεται στο πρόγραμμα σπουδών σε κανένα Τμήμα ούτε υποστηρίζεται γενικά από τις βιβλιοθήκες. Οι προοπτικές και οι απαιτήσεις που συνδέονται διεθνώς με το επάγγελμα του βιβλιοθηκονόμου δεν είναι ακόμη ορατές στην Ελλάδα. Διεθνώς απαιτείται πλέον από αυτόν κρίση, αξιολόγηση, γνώση του περιεχομένου της συλλογής και επαρκής γνώση της τεχνολογίας (Drake 1996), καθώς η σχέση του με το κοινό γίνεται σταδιακά πιο δυναμική και ουσιαστική. Στην έρευνά μας φάνηκε ότι οι απαιτήσεις από το προσωπικό είναι χαμηλές, επισημάνθηκε όμως ιδιαίτερα ο ρόλος του στον εμπλουτισμό της συλλογής. Η έλλειψη εξειδίκευσης του προσωπικού είτε στη βιβλιοθηκονομία είτε σε κλάδους των επιστημών που υπηρετούν οι βιβλιοθήκες αποτελεί μια βασική αδυναμία.

Ο εκδοτικός χώρος στην Ελλάδα δεν έχει το μέγεθος και τη δυναμική που εμφανίζει σε άλλες χώρες, όμως ασκεί επιδράσεις στη διεξαγωγή της έρευνας και της επικοινωνίας, η οποία εξαρτάται αρκετά από το διεθνές σύστημα επιστημονικής επικοινωνίας. Η κατοχή ξένων γλωσσών διευκολύνει την ενημέρωση πάνω στη διεθνή βιβλιογραφία, όχι όμως ιδιαίτερα και τη συγγραφή στις αντίστοιχες γλώσσες. Στην Ελλάδα υπήρξε για πολλά χρόνια έλλειψη πολιτικής στο χώρο του βιβλίου με αποτέλεσμα το κράτος να αποτελεί το μεγαλύτερο εκδότη και αγοραστή βιβλίων στη χώρα μας (Ζορμπά 1995, 68–121). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις ανθρωπιστικές επιστήμες παρουσιάζει η έντυπη επιστημονική μονογραφία με την οποία συναρτάται η ακαδημαϊκή εξέλιξη του προσωπικού στα πανεπιστήμια. Στα τέλη της δεκαετίας του '90 παρατηρήθηκε αύξηση της τιμής τους και μεγαλύτερη προώθηση από τους εκδότες γενικών βιβλίων για τους προπτυχιακούς φοιτητές. Στην Ελλάδα η αύξηση των τιμών έπληξε τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, όπως φάνηκε και στις παρατηρήσεις των ερωτηθέντων μας, οι οποίοι σε κάθε ευκαιρία επεσήμαναν τις ελλείψεις των συλλογών.

Ως προς τα ζητήματα επικοινωνίας διαφαίνεται με μια πρώτη ματιά κάποια εσωστρέφεια των επιστημόνων, που εξηγείται και από τα “ελληνικά” αντικείμενα και από την ιδιαιτε-

ρότητα της επικοινωνίας στο χώρο αυτό. Διεθνώς χρησιμοποιούν το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο για να επικοινωνούν κυρίως με τους συναδέλφους τους, εκτός πανεπιστημίου, λιγότερο με τους φοιτητές και πολύ λιγότερο με τους βιβλιοθηκονόμους (Bridges—Clement 1997). Στην μελέτη μας φάνηκε ότι χρησιμοποιείται πολύ για τη μεταφορά αρχείων μεταξύ συναδέλφων αλλά και με εκδότες, λίγο όμως με φοιτητές και τη βιβλιοθήκη. Θα μπορούσε να συμβάλει στην εξοικονόμηση χρόνου των επιστημόνων, οι οποίοι προτιμούν να εργάζονται στο σπίτι.

Η διδασκαλία παραμένει εν μέρει παραδοσιακή είτε λόγω της αδυναμίας αξιοποίησης των προγραμμάτων ηλεκτρονικής εκπαίδευσης είτε λόγω έλλειψης τεχνολογικού εξοπλισμού των χώρων είτε εξαιτίας της αργής εξοικείωσης διδασκόντων και διδασκομένων με τις νέες τεχνολογίες. Η έρευνα υποχρηματοδοτείται και μάλιστα με μηχανισμούς δύσκαμπτους και ισοπεδωτικούς για τα ΑΕΙ. Υπάρχει μικρή αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας και ειδικά στα ιδρύματα της Αττικής πολύ χαμηλό επίπεδο αναδιάρθρωσης (Φουτεδάκη 2000, 38–40).

Οι θεωρητικές—ανθρωπιστικές επιστήμες καλύπτουν περίπου το 25% της εκδοτικής παραγωγής επιστημονικού βιβλίου στην Ελλάδα. Τα τελευταία χρόνια εκδίδονται αρκετές μεταφράσεις ξένων μελετών και εγκαινιάζονται σειρές επιστημονικών βιβλίων για τις ανθρωπιστικές επιστήμες, τα οποία είναι ιδιαίτερα χρήσιμα για τους φοιτητές. Τα πανεπιστημιακά συγγράμματα διανέμονται στο πλαίσιο ενός προβληματικού θεσμού που δυσχεραίνει τη διαμόρφωση των προγραμμάτων διδασκαλίας, την παραγωγή επιστημονικών βιβλίων και την επιλογή βιβλιογραφίας από τους φοιτητές. Στην Ελλάδα κυκλοφορούν λίγα επιστημονικά περιοδικά με κύρος και διαδικασία αξιολόγησης, τα οποία εκδίδονται από ιδρύματα και επιστημονικές εταιρείες. Σ' αυτά επιδιώκουν να δημοσιεύουν οι ερευνητές γνωρίζοντας ότι κυκλοφορούν και σε βιβλιοθήκες του εξωτερικού. Πολλοί δημοσιεύουν συστηματικά σε ξένα εξειδικευμένα στον κλάδο τους περιοδικά. Τα τελευταία χρόνια τα περιοδικά των ανθρωπιστικών επιστημών κυκλοφορούν και σε ηλεκτρονική μορφή, σε μικρότερο βαθμό όμως από αυτά των άλλων επιστημών, καθώς οι τιμές τους είναι χαμηλότερες και η ψηφιοποίησή τους γίνεται με βραδύτερο ρυθμό.

Τα ηλεκτρονικά περιοδικά και οι βάσεις δεδομένων χρησιμοποιούνται ελάχιστα σε συγκεκριμένους κλάδους, διότι δεν καλύπτουν ακόμη τις ανάγκες των ανθρωπιστικών επιστημών, με εξαίρεση την αγγλική φιλολογία, τη γλωσσολογία και την αρχαιολογία. Σε άλλες έρευνες επισημάνθηκε η δυσκολία ανάγνωσης από την οθόνη υπολογιστή και υπήρχε γενικότερη επιφύλαξη για την παράθεσή τους ως παραπομπές, για τη νομιμότητα και το κύρος τους ως επιστημονικές δημοσιεύσεις και την αποδοχή τους στα παραδοσιακά συστήματα ακαδημαϊκής αξιολόγησης (Massey—Burzio 1999). Γενικώς η εγκυρότητα και η αξιοπιστία των πληροφοριών από το Διαδίκτυο δεν ελέγχεται, αλλά θεωρείται ότι απορρέει από το κύρος των φορέων που τις δημοσιεύουν. Υπάρχει πάντως η αντίληψη ότι πρέπει να τηρούνται οι ίδιες επιφυλάξεις με το έντυπο υλικό. Το πρόβλημα για τους επιστήμονες ίσως δεν είναι το μέσο, όσο το περιεχόμενο το οποίο αυτή τη στιγμή διατίθεται σε ψηφιακή μορφή (Speier κ.α. 1999).

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανθρωπιστική έρευνα αναπτύχθηκε σε στενή σχέση με τις βιβλιοθήκες και το έντυπο υλικό, με αποτέλεσμα να αναπτύξουν οι επιστήμονες δεξιότητες έρευνας περίπλοκες, χρονοβόρες και συχνά δαπανηρές, που ικανοποιούν όμως τις ερευνητικές τους ανάγκες. Στην Ελλάδα επιπλέον προβλήματα και δυσλειτουργίες ανάγκασαν τους επιστήμονες να προσαρμόσουν τη μεθοδό τους και να μην έχουν εμπιστοσύνη σε καινοτομίες που δεν θεμελιώνονται στην πραγματικότητα. Η ανθρωπιστική έρευνα δεν συνδέεται με την παραγωγή και αξιολογείται κυρίως στον ελληνικό ακαδημαϊκό χώρο με αποτέλεσμα να μην υπάρχει κίνητρο για ταχεία μετάδοση των αποτελεσμάτων. Η διδασκαλία και η μάθηση στις επιστήμες αυτές στα ΑΕΙ παρουσιάζει επίσης ιδιαιτερότητες, οι οποίες είναι ανάγκη να μελετηθούν από τους επιστήμονες της πληροφόρησης.

Οι νέες τεχνολογίες και ο σχεδιασμός των συστημάτων προήλθαν από το χώρο του στρατού και της βιομηχανίας και εφαρμόστηκαν γρήγορα στις θετικές επιστήμες, όπου ανταποκρίνονταν καλύτερα στη μαθηματική λογική και την ιεραρχία τους. Σε επιστήμες όμως που στηρίζονται στην ερμηνεία και την κριτική και τροφοδοτούνται από τη φαντασία και το συναίσθημα είναι δύσκολο κάποιες διαδικασίες να μηχανοποιηθούν και να εκφραστούν ποσοτικά. Δεν υπάρχει στους επιστήμονες προκατάληψη απέναντι στην τεχνολογία, υπάρχει δυσπιστία απέναντι στο διαθέσιμο ψηφιακό περιεχόμενο και σε συγκεκριμένες εφαρμογές και εργαλεία, η οποία πηγάζει από τις ιδιαίτερες ερευνητικές και μεθοδολογικές ανάγκες τους, που θα ήταν χρήσιμο να γίνουν κατανοητές από τους εταίρους της πληροφόρησης. Η χρήση του e-mail, του ηλεκτρονικού καταλόγου και του Διαδικτύου, σε όποιο βαθμό και να είναι, δείχνει την οικειοποίηση εργαλείων που καλύπτουν πραγματικές ανάγκες.

Η ανάγκη των επιστημόνων για γρήγορη ανεύρεση τεκμηρίων και βιβλιογραφικών πληροφοριών σε συνδυασμό με υπηρεσίες διαδανεισμού, η απαίτηση για πρόσβαση σε ψηφιοποιημένο/ψηφιακό υλικό κειμένων, εικόνων και σπάνιου υλικού, η στοχευμένη, θεματικά εξειδικευμένη και ποιοτική ανάπτυξη των συλλογών των βιβλιοθηκών πρέπει να είναι οι πρώτες προτεραιότητες για την υποστήριξη της “ανθρωπιστικής” κοινότητας. Οι νέες τεχνολογίες προσφέρουν τη δυνατότητα on line εξυπηρέτησης των μελών ΔΕΠ, οι οποίοι εργάζονται σε όλον τον κόσμο κυρίως στο σπίτι. Η έλλειψη χρόνου και τα εγγενή προβλήματα υποδομών, έρευνας και διδασκαλίας στα ελληνικά ΑΕΙ επιβάλλουν την ανάληψη πρωτοβουλίας από το προσωπικό των βιβλιοθηκών για ενημέρωση των μελών ΔΕΠ πάνω σε εξειδικευμένες ψηφιακές υπηρεσίες και διοργάνωση προγραμμάτων βιβλιογραφικής εκπαίδευσης προσαρμοσμένων στους επιστημονικούς κλάδους.

Ο ρόλος των βιβλιοθηκών ήταν πάντοτε και θα εξακολουθήσει να είναι ουσιαστικός για τις ανθρωπιστικές επιστήμες. Σήμερα, παρά ποτέ, είναι ανάγκη το προσωπικό των βιβλιοθηκών να κινηθεί επιθετικά, να γνωρίσει σε βάθος το αντικείμενο και τον τρόπο εργασίας των ερευνητών του χώρου αυτού, να βελτιώσει τις παραδοσιακές υπηρεσίες, εφόσον αυτές κατά γενική ομολογία εξακολουθούν να είναι χρήσιμες και να τους ενθαρρύνει, σε συνεργασία με τα Εργαστήρια Πληροφορικής, στην υιοθέτηση των νέων εργαλείων για τη διδασκαλία, την έρευνα και την επικοινωνία. Η άκριτη εφαρμογή μοντέλων πληροφόρη-

σης από άλλες επιστήμες ή από άλλες χώρες, όπως επίσης και η προσκόλληση σε ξεπερασμένες βιβλιοθηκονομικές λειτουργίες, προκαλεί αρνητικό αποτέλεσμα. Αυτό που προέχει είναι η επαφή και η ουσιαστική συνεργασία με τους διδάσκοντες.

Η σημασία της επιστημονικής κοινότητας των ανθρωπιστικών επιστημών, η οποία είναι καθοριστική για τη διεξαγωγή της έρευνας και της επικοινωνίας, εξακολουθεί να ρυθμίζει το πλαίσιο και της ψηφιακής πληροφόρησης. Η έρευνα των ψηφιακών βιβλιοθηκών επικεντρώνεται σήμερα στο επιστημονικό περιεχόμενο και όχι στο ντοκουμέντο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, το σπίτι του επιστήμονα είναι η θεματική κοινότητα και η παραδοχή αυτής της αλήθειας μπορεί να φέρει πιο κοντά αυτούς που εμπλέκονται σε σχετικά προγράμματα (Fraser 2000). Η συγκέντρωση και η ανάλυση στατιστικών στοιχείων για την εκπαίδευση, την έρευνα, την εκδοτική και την αγορά εργασίας για τις ανθρωπιστικές επιστήμες θα συνέβαλε επίσης σε μια πληρέστερη εικόνα και θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμη για να απαντήσουμε σε πλήθος ερωτημάτων. Οι εξελίξεις στην Υπολογιστική των Ανθρωπιστικών Επιστημών συνδέονται στενά με τα ζητήματα πληροφόρησης, καθώς υποδεικνύουν τις ουσιαστικές ανάγκες των επιστημόνων. Η κωδικοποίηση κειμένων, η ψηφιακή δημοσίευση και η δημιουργία ελληνικού περιεχομένου δίδουν την κατεύθυνση των αναγκαίων εξελίξεων.

Από την πλευρά των ιδρυμάτων είναι απαραίτητο να γίνει η από κοινού αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των ευρωπαϊκών προγραμμάτων για τις προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές, για την ηλεκτρονική εκπαίδευση, για τις βιβλιοθήκες κτλ., έτσι ώστε να χαραχθεί μια πολιτική για τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών μέσω της ψηφιακής τεχνολογίας. Η στρατηγική που θα επιλεγεί θα πρέπει να αξιοποιήσει όλες τις ακαδημαϊκές και διοικητικές μονάδες που αναλαμβάνουν παρόμοια έργα ψηφιακής τεχνολογίας και κυρίως να οριοθετήσει με σαφήνεια τις αρμοδιότητες, για τις οποίες στη χώρα μας υπάρχει μεγάλη σύγχυση. Είναι επίσης αναγκαίοι οι πανεπιστημιακοί, οι εκδότες, οι βιβλιοθηκονόμοι και οι πληροφορικοί να αρχίσουν και στη χώρα μας να συνομιλούν, όπως συμβαίνει αλλού, για τα κοινά ζητήματα που τους αφορούν στο χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών.

Οι τάσεις στο σχεδιασμό ψηφιακών βιβλιοθηκών ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του χώρου αυτού εστιάζοντας στη δημιουργία συλλογών πλήρους κειμένου, στη διασύνδεση των πηγών και στην εύκολη πλοήγηση. Η έρευνα προσανατολίζεται όχι στο πως θα προσαρμοστούν οι άνθρωποι στα συστήματα, αλλά πως αυτά θα ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες που δημιουργεί το κοινωνικό περιβάλλον και θα λειτουργούν ως μέσα συνεργασίας των ανθρώπων και των ομάδων (Borgmann 2000). Γι' αυτό ας ακούσουμε την αισιόδοξη φωνή ενός "ανθρωπιστή" κατά τα άλλα πολέμιου της νέας πραγματικότητας, του Sven Birkerts από το βιβλίο του "Οι ελεγείες του Γουτεμβέργιου": *"Κανείς δεν μπορεί να προβλέψει πραγματικά πώς θα προσαρμοστούμε στους μετασχηματισμούς που συμβαίνουν γύρω μας. Ενδέχεται μάλιστα να ανακαλύψουμε ότι η γλώσσα είναι πιο σκληρό καρύδι από ό,τι την παρουσίασα. Ίσως να ελιχθεί ανάμεσα στα μπιπ και στα κλικ και τις οθόνες το ίδιο εύκολα και όπως στην τυπωμένη σελίδα. Και φυσικά το εύχομαι, επειδή η γλώσσα είναι το στρώμα του όζοντος της ψυχής μας, και αν το αραιώσουμε, θα κινδυνέψουμε σοβαρά"*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bates, M.J. (1994). The design of databases and other information resources for Humanities scholars: the Getty Online Searching Project Report No. 4. *Online and CD-ROM Review* 18,(6): 331–340.
- Bates, M.J. 1996. Document familiarity, relevance, and Bradford's law: the Getty online searching project Report 5. *Information Processing and Management* 32, (6): 697–707.
- Bishop, A.P. και S. Leigh Star 1996. Social informatics of digital library use and infrastructure. *Annual Review of Information Science and Technology* (31): 310–401.
- Borgmann, C.L. 2000. *From Gutenberg to the global information infrastructure*. Cambridge, M.A.: The MIT Press.
- Bridges, A. E. και R.T. Clement 1997. Crossing the threshold of rocket mail: e-mail use by U.S. humanities faculty. *Journal of Academic Librarianship* 23, (2): 109–117.
- Brockman, W.S., L. Neumann, C.L. Palmer και T.J. Tidline 2001. *Scholarly work in the Humanities and the evolving information environment*. Washington: Council on Library and Information Resources.
- Chambers, E. 2000. Computers in humanities teaching and research [Editorial]. *Computers and the Humanities* 34, (3): 245–254.
- Friedlander, A. 2002. *Dimensions and use of the scholarly information environment*. Washington: Council on Library and Information Resources.
- Drake, M. 1996. Information, librarians and learning: the challenge ahead (Follet Lecture Series), <http://ukoln.ac.uk/services/papers/follett/drake/paper.html> (πρόσβαση 13 Ιουλίου 2006).
- Education Research Center 2004. *A report on education and training in Greece*. Athens: Education Research Center.
- Fraser, M. 2000. From concordances to subject portals: supporting the text-centered Humanities Computing. *Computers and the Humanities* 34, (3): 265–278.
- Hockey, S. 2000. *Electronic texts in the humanities*. New York: Oxford University Press.
- Mason, J. 2003. *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Massey–Burzio, V. 1999. The rush to technology: a view from the humanists. *Library Trends* 47, (4): 620–639.
- Speier, C., J. Palmer, D. Wren και S. Hahn 1999. Faculty perceptions of electronic journals as scholarly communication: a question of prestige and legitimacy. *Journal of American Society of Information Science* 50, (6): 537–543.
- Shaw, D. και Ch. Davis, The Modern Language Association: electronic and paper surveys of computer-based tool use. *Journal of the American Society of Information Science* 47, (12): 932–940.
- Stieg, M. 1981. The information needs of historians. *College and Research Libraries* 42, (6): 549–560.

- Stone, S. 1982. Humanities scholars: information needs and uses. *Journal of Documentation* 38, (4): 292–313.
- Watson–Boone, R. 1994. The information needs and habits for humanities scholars. *Reference Quarterly* 34, (2): 203–216.
- Weintraub, K. 1981. The humanistic scholar and the library. *The Library Quarterly* 50, (1): 22–39.
- Wiberley, S.E. και W.G. Jones 2000. Time and technology: a decade–long look at Humanists’ use of electronic information technology. *College and Research Libraries* 61, (5): 421–431.
- Wilson, T.D. 1994. Information needs and uses: fifty years of progress. Στο *Fifty years of information progress: a Journal of Documentation Review*, επ. B.C. Vickery. London: Aslib.
- Romanos de Tiratel, S. 2000. Accessing information use by humanists and social scientists: a study at the Universidad de Buenos Aires, Argentina. *The Journal of Academic Librarianship* 26, (5): 346–354.
- Ζορμπά, Μ. 1995. *Κρατική πολιτική για το βιβλίο*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- ΕΚΕΒΙ 2004. *Η δύσκολη ανάπτυξη: τα οικονομικά του βιβλίου στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΚΕΒΙ.
- Σοφούλης, Κ. 2000. *Για το σύγχρονο δημόσιο πανεπιστήμιο*. Αθήνα: Τυπωθείτω.
- Φουντεδάκη, Π. 2002. Διοίκηση και οργάνωση πανεπιστημίων στην εποχή της παραγωγικής αναδιάρθρωσης. Στο *Το έργο Έρευνα 1997–2000: συνοπτική παρουσίαση*, επ. Άλκηστis Βερέβη. Αθήνα: Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας.